

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-169>

УДК 336.71:658.14

Достатність капіталу як чинник стабільності банківського сектору для забезпечення стратегічного розвитку банківської системи

Пасічник І.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Харківського навчально-наукового інституту ДВНЗ «УБС»

Кебедова К.Р.

студентка
Харківського навчально-наукового інституту ДВНЗ «УБС»

У статті охарактеризовано основні положення та роль достатності капіталу у забезпеченні стабільного розвитку банків України. Аналізуються сучасні тенденції забезпечення достатності капіталу українських банків. Здійснено аналіз динаміки основних показників діяльності банківської системи України, виявлено тенденції показників ефективності банківської системи загалом. Проведено аналіз регулятивного, власного та статутного капіталів. Встановлено, що рівень достатності капіталу банків, хоча й перебуває в межах нормативного значення, але має тенденцію до зменшення. Проаналізовано процеси капіталізації банківської системи України. Визначено проблеми, напрями і перспективи вдосконалення регулювання процесів капіталізації на рівні банківської системи. Визначено напрями розроблення повноцінної стратегії розвитку банківського сектору, чому може сприяти відкритий діалог між парламентаріями та визнаними в наукових колах і банківській спільноті фахівцями, з одного боку, та НБУ й Урядом, з другого.

Ключові слова: банківська система, власний капітал, достатність капіталу, капіталізація, регулятивний капітал, нормативи капіталу.

Пасечник И.В., Кебедова К.Р. ДОСТАТОЧНОСТЬ КАПИТАЛА КАК ФАКТОР СТАБИЛЬНОСТИ БАНКОВСКОЙ СЕКТОРА ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

В статье охарактеризованы основные положения и роль достаточности капитала в обеспечении стабильного развития банков Украины. Анализируются современные тенденции обеспечения достаточности капитала украинских банков. Осуществлен анализ динамики основных показателей деятельности банковской системы Украины, выявлены тенденции показателей эффективности банковской системы в целом. Проведен анализ регулятивного, собственного и уставного капиталов. Установлено, что уровень достаточности капитала банков, хотя и находится в пределах нормативного значения, имеет тенденцию к уменьшению. Проанализированы процессы капитализации банковской системы Украины. Определены проблемы, направления и перспективы совершенствования регулирования процессов капитализации на уровне банковской системы. Определены направления разработки полноценной стратегии развития банковского сектора, чему может способствовать открытый диалог между парламентариями и признанными в научных кругах и банковском сообществе специалистами, с одной стороны, и НБУ и Правительством, с другой.

Ключевые слова: банковская система, собственный капитал, достаточность капитала, капитализация, регулятивный капитал, нормативы капитала.

Pasichnyk I.V., Kiebiedova K.R. ACCESSIBILITY OF CAPITAL AS FACTOR OF STABILITY OF THE BANKING SECTOR FOR PROVIDING STRATEGIC DEVELOPMENT OF BANKING SYSTEM

The article describes the main provisions and the role of capital adequacy in ensuring the stable development of Ukrainian banks. The current trends of ensuring the capital adequacy of Ukrainian banks are analyzed. The analysis of dynamics of the main indicators of activity of the banking system of Ukraine was carried out, trends of indicators of efficiency of the banking system as a whole were revealed. The analysis of regulatory, own and authorized capital has been carried out. It has been established that the level of capital adequacy of banks, although it is within the normative value, but tends to decrease. The processes of capitalization of the banking system of Ukraine are analyzed. The problems, directions and prospects of improving the regulation of capitalization processes at the level of the banking system are determined. The directions of development of a full-fledged strategy for the development of the banking sector are determined, which may be facilitated by an open dialogue between parliamentarians and recognized in the scientific circles and the banking community by specialists, on the one hand, and the NBU and the Government, on the other.

Keywords: banking system, equity, capital adequacy, capitalization, regulatory capital, capital ratios.

Постановка проблеми. Стрімке зростання ринку банківських послуг розкриває широкий спектр можливостей банківської системи загалом в Україні, і власний капітал кожної окремої банківської установи відіграє роль одного з найважливіших показників стабільності та надійності банківської установи. Величина та структура банківського капіталу є важливою характеристикою фінансової стійкості банку. Недостатність капіталу окремих банківських установ України в останні роки негативно вплинула на ліквідність усієї банківської системи. Від кількісної та якісної структури ресурсів залежать якісні показники ефективності діяльності банку, в тому числі і його фінансова стійкість.

За таких обставин комплексне, всебічне дослідження питання достатності капіталу з урахуванням їх фінансової стабільності стає особливо актуальним. Проблема забезпечення фінансової стабільності банків є особливо актуальною в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків. Стійкість кожного банку забезпечує стабільну та ефективну діяльність всієї банківської системи. Стабільний розвиток має бути не лише короткочасним досягненням банку, а його стратегічним завданням. Тому важливим є забезпечення надійного способу формування, управління, використання капіталу банку та дотримання необхідного його рівня для забезпечення розвитку банківської системи загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вказаній проблемі приділяється значна увага Національного банку України, що знайшло своє відображення в Законі України «Про банки і банківську діяльність» [7], в Інструкції НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [8]. Серед науковців, які займаються дослідженням проблем, пов'язаних з аналізом капіталу банків і підвищенням рівня капіталізації банківської системи загалом, на особливу увагу заслуговують праці Г. Бортнікова [1], Л. Вдовенко [2], С. Міщенко [3], Л. Мельничука [6], К. Ларіонової [7], В. Коваленко [10] та ін. Однак, незважаючи на вагомий результат наукових досліджень, спірними залишаються питання щодо формування оптимального рівня капіталу, а також впливу достатності капіталу на фінансову стійкість банку.

Метою статті є узагальнення теоретичних засад механізму забезпечення фінансової стійкості банку на основі управління його власним капіталом, формулювання практичних рекомендацій щодо застосування

показників капіталу для оцінки фінансової стійкості банку і розроблення пропозицій щодо підвищення капіталізації банківської системи загалом.

Виклад основного матеріалу. Банківський капітал відіграє домінуючу роль у забезпеченні стабільного розвитку банків України. Залежно від його рівня достатності визначається спроможність банків покривати ризики від проведення банківських операцій та їх капітальна стійкість. Достатність капіталу банків можна оцінювати через його спроможність виконувати основні властиві для нього функції, які відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначаються як захисна, оперативна та регулятивна [7].

Сучасна вітчизняна практика оцінювання й регулювання достатності власного капіталу банків визначається насамперед нормативними вимогами до неї. Національний банк України (НБУ) відповідно до вимог Базеля I установлює нормативи достатності капіталу, які мають дотримуватися банками за будь-яких умов. Принципи розрахунку нормативів НБУ та їхні нормативні значення регламентуються Інструкцією «Про порядок регулювання діяльності банків України» [8].

Порівнюючи вимоги Базеля III до капіталу з вітчизняними пруденційними вимогами, можна визначити основні тенденції їх реалізації, зокрема: основний капітал вітчизняних банків є капіталом найвищої якості; вимоги щодо буферів капіталу банків не застосовувалися, але нормативною базою НБУ передбачено його втілення в життя, починаючи з січня 2020 р., а саме: із 01.01.2020 р. – у розмірі 0,625%; з 01.01.2021 р. – у розмірі 1,25%; 01.01.2022 р. – у розмірі 1,875%; 01.01.2023 р. – у розмірі 2,5%.

Банківський сектор працював у першому півріччі 2018 року без помітних потрясінь, макроекономічна ситуація була сприятливою завдяки вищим темпам економічного зростання, відсутності шоків на валютному ринку та подальшому уповільненню інфляції. За оцінками Національного банку, за останні півроку знизилися кредитний ризик та ризик прибутковості банківського сектору. Ризик ліквідності залишається низьким.

Національний банк продовжує удосконалювати нормативну базу, вимоги до капіталу та ліквідності, системи управління ризиками в банках. Банки розпочинають тестовий розрахунок коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR), який стане обов'язковим пруденційним нормативом від грудня 2018 року. Виконання

цього нормативу повинно суттєво знизити ймовірність виникнення кризи ліквідності в банківському секторі у разі негативного економічного шоку.

Національний банк разом із банківською спільнотою розпочали обговорення нового інструмента капіталу – довгострокового субординованого боргу, який стане частиною основного капіталу. Умови його випуску полягатимуть у тому, що у разі зниження рівня адекватності основного капіталу нижче певного рівня цей інструмент підлягатиме списанню або конверсії в прості акції банку. Він відповідатиме критеріям належності до додаткового капіталу першого рівня згідно з Базелем III та європейським законодавством і враховуватиме норми законодавства України. Запровадження такого складника основного капіталу розширить можливості для докапіталізації банків та стане першим кроком до зміни структури регулятивного капіталу в напрямі до Базеля III та норм ЄС. Впровадження нової структури капіталу заплановано на 2019 рік [4].

У I кварталі 2018 року банківський сектор отримав високий прибуток завдяки суттєвому скороченню відрахувань у резерви. Він компенсував зниження власного капіталу, зумовлене переходом на МСФЗ 9. У I кварталі 2018 року чистий прибуток банківського сектору зріс у 2,7 разу і становив 8,7 млрд грн. Це сталося завдяки зниженню відрахувань у резерви, які становили лише 1,1 млрд грн – найнижче квартальне значення, починаючи з 2013 року. Відношення відрахувань у резерви до валового кредитного портфеля становило лише 0,5%. Це зумовлено тим, що кілька банків розформували резерви за реструктурованими кредитами, і їх знову почали обслуговувати позичальники. Якщо макроекономічні очікування не зміняться, то у 2018 році обсяг відрахувань до резервів загалом по сектору, ймовірно, буде найнижчим за останнє десятиліття. У I кварталі було 14 збиткових банків (проти 18 у 2017 році). Три з них мали невеликий операційний прибуток, але отримали збиток унаслідок формування резервів.

За I квартал регулятивний капітал сектору зріс на 7,6 млрд грн, або на 6,2%, за рахунок чистого прибутку. Внески до статутного капіталу становили 0,2 млрд грн. Достатність капіталу сектору загалом перевищує мінімально необхідний обсяг. На кінець березня 63 банки з 82 мали показник адекватності капіталу понад 15%.

Операційний прибуток сектору скоротився: збільшення чистих процентних та комісійних

доходів нівелювали зростання операційних витрат та від'ємний торговий результат. Очікується, що відрахування в резерви будуть низькі й надалі за відсутності значних шоків. Це збільшить рентабельність власного капіталу в секторі до понад 10% за 2018 рік [4].

Аналізуючи питання капіталізації банківської системи України, насамперед варто акцентувати увагу на динаміці показників власного, статутного і регулятивного капіталу, порівнювати темпи зростання капіталу та активів і вивчати дотримання банками нормативу адекватності регулятивного капіталу (табл. 1).

Аналізуючи дані, наведені в таблиці 1, слід зазначити, що в 2013 році темпи росту власного капіталу і активів були практично однаковими, 2014 р. знову спостерігаємо перевищення темпів росту активів, але вже у 2015 та 2016 рр. темп росту власного капіталу становив близько 70%. На 2017 р. темп росту власного капіталу значно зріс і становив 164,29%, темп росту активів також пішов угору і був визначений у розмірі 106,33%. Станом на листопад 2018 р. темпи росту як активів, так і власного капіталу пішли на спад і становили відповідно 101,57% і 84,67%, що пояснюється різким скороченням активних операцій банків, зокрема кредитних, унаслідок впливу ресурсів із банківської системи України.

Темпи зростання регулятивного капіталу і статутного капіталу є нерівномірними. Крім того, слід зазначити про зростання значущості статутного капіталу у формуванні балансового власного капіталу. Так, за даними станом на 2013 рік цей показник становив 101,94%, що пояснюється змінами у структурі власного капіталу в банківській системі України. У періоді, що нами розглядається, лише у 2015 році статутний капітал прийняв тенденцію до зменшення і мав показник росту 97,25%. Станом на початок 2016 року статутний капітал практично удвічі перевищує розмір власного капіталу, що зумовлено рекордними збитками банків України (сумарно в банківській системі – 66 600 млн грн). Підсумовуючи 2016 рік, станом на 2017 рік темп росту статутного капіталу становив 229,86%. Але на листопад 2018 р. темп росту знову пішов на спад і зменшився до 106,92%.

Регулятивний капітал у 2014 та 2015 рр. зменшився на 8,82% та 31,68% відповідно, що було зумовлено як суттєвим зменшенням кількості банківських установ, так і недостатньою капіталізацією банків. Ця тенденція продовжилася і у 2016–2017 рр., причому на

Динаміка основних показників діяльності банківської системи

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Банки, що мають банківську ліцензію	176	180	163	117	86	81
Активи, млн грн	1 127 192	1 278 095	1 316 852	1 254 385	1 333 831	1 354 741
– темп росту, %	106,92	113,39	103,03	95,26	106,33	101,57
Регулятивний капітал, млн грн	178 909	204 976	188 949	130 974	112 155	123 224
– темп росту, %	100,25	114,57	92,18	69,32	85,63	109,87
Власний капітал, млн грн	169 320	192 599	148 023	103 713	170 389	144 272
– темп росту, %	108,9	113,75	76,86	70,07	164,29	84,67
Статутний капітал, млн грн	175 204	185 239	180 150	206 387	474 410	507 226
– темп росту, %	101,94	105,73	97,25	114,56	229,86	106,92
Достатність регулятивного капіталу (Н2), %	18,26	15,60	13,81	12,74	15,35	15,84
Результат діяльності, млн грн	4 899	1 436	-52 967	-66 600	-26 472	10 937
Рентабельність активів, %	0,45	0,12	-4,07	-5,46	0,16	1,11
Рентабельність капіталу, %	3,03	0,81	-30,46	-51,91	1,31	9,51

2017 р. темп росту регулятивного капіталу становив 85,63%. 2018 рік сприяє підвищенню темпу зростання регулятивного капіталу і підіймає цей показник до 109,87%.

Далі оцінимо норматив достатності регулятивного капіталу (Н2), нормативне значення якого не повинно бути нижчим 10% (рис. 1).

З цього рисунку ми бачимо, що фактичний показник Н2 є вищим за нормативне значення в платоспроможних банках України, але також спостерігається тенденція до зниження. Це пов'язано насамперед зі зменшенням регулятивного капіталу. За 2014–2016 роки цей норматив знизився в платоспроможних банках України від 18,9% до 12,31%, тобто на 6,49%, але протягом 2016 року він збільшився до рівня 12,69% і в 2018 р. мав тенденцію до збільшення. На початок 2018 р. Н2 становив 16,10%, на листопад показник має 15,84%.

Важливим кроком підвищення капіталізації банківського сектору України має стати вдосконалення системи ризик-менеджменту в банках. Банки повинні керуватися такими принципами системи управління ризиками [7], як: наявність стратегії управління ризиками; наявність відповідної організаційної структури; принцип колегіальності, розділення конфліктів інтересів. Підвищення капіталізації банківської системи також сприятиме зрос-

танню її конкурентоспроможності та опосередковано вдосконалить організаційну структуру банківської системи шляхом консолідації банківського капіталу. Запровадження рейтингової звітності банків та підвищення ролі банківських асоціацій матимуть прямий вплив на окремі групи населення, сприятимуть активізації їх соціальної функції, а водночас і відкритому діалогу банків та суспільства.

Розробленню повноцінної стратегії розвитку банківського сектору, на наш погляд, може сприяти відкритий діалог між парламентаріями та визнаними в наукових колах і банківській спільноті фахівцями, з одного боку, та НБУ й Урядом, з другого. У свою чергу, НБУ має активізувати комунікацію з вітчизняними науковцями, авторитетними академічними закладами, залучивши їх до підготовки та консультування відповідних програм, зокрема шляхом створення Експертної (а не Громадської) ради. Стратегічне планування є невід'ємним складником корпоративного управління державними установами. Ринкова економіка не передбачає директивного планування та втручання держави в бізнес, однак в умовах системної кризи можливе прийняття (як виняток) програм заходів, котрі передбачають посилення державного регулювання [1].

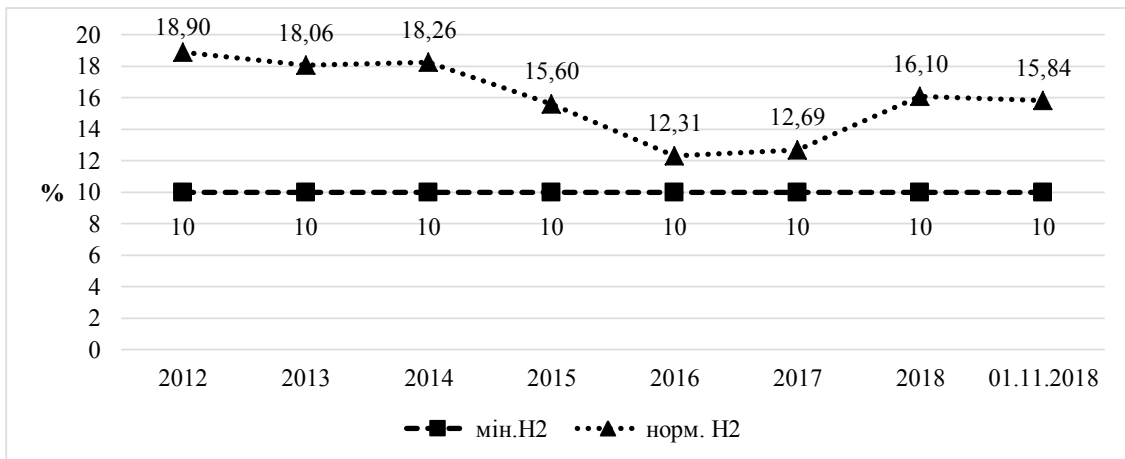

Рис. 1. Норматив адекватності регулятивного капіталу банків України

Висновки. У своїй політиці Національний банк України керується необхідністю максимального зниження ризиків у діяльності банків, створення правових умов для підвищення їхньої фінансової та конкурентної спроможності. Саме тому одним із найважливіших завдань розвитку банківської системи повинно бути підвищення рівня капіталізації банківської системи відповідно до обсягів банківських операцій та ризиків, притаманних діяльності банку.

Стратегія розвитку банківського сектору України повинна бути обмежена прийняттям стратегічного плану на рівні центрального й державних банків. Порядок розроблення такого плану має бути затверджений уповноваженими органами. Стратегічні плани державних банків можуть бути оприлюднені

в скороченому вигляді для ознайомлення з ними всіх зацікавлених сторін. Це, безперечно, підвищить довіру вкладників та інших клієнтів до НБУ та банківського сектору загалом.

Таким чином, високий рівень капіталу сприяє зміцненню громадської довіри до банківської системи загалом. Чим більший капітал банку, тим він стійкіший відносно втрат і більшою мірою здатний здійснювати активні операції, в тому числі в періоди спадів ділової активності в країні.

До пропозицій щодо вирішення проблем нарощування капіталу банків відносять вдосконалення банківського законодавства, активізацію ролі банківських асоціацій, активізацію регулятивної політики НБУ, вдосконалення системи ризик-менеджменту в банках, консолідацію банківського капіталу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бортніков Г.П. Удосконалення процесу розробки стратегії розвитку банківського сектору України / Г.П. Бортніков, О.О. Любіч // *Фінанси України*. № 9. 2016. С. 29–52.
2. Вдовенко Л.О. Високий рівень капіталізації – основа зміцнення банківської системи України / Л.О. Вдовенко, О.С. Черненко // *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. № 4. 2017. С. 84–96.
3. Міщенко С.В. Поєднання функцій стратегічного розвитку та антикризового управління в діяльності центральних банків / С. В. Міщенко, В. І. Міщенко // *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 2. С. 266–272.
4. Звіт про фінансову стабільність. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Основні показники діяльності банків України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Мельничук Л.Ю. Достатність капіталу як характеристика фінансової стійкості банку / Л.Ю. Мельничук // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. № 1(78). 2015. С. 43–49.
7. Ларіонова К.Л. Достатність власного капіталу банків України в 2015–2017 роках: стан, проблеми та шляхи вирішення / К.Л. Ларіонова, С.В. Безвух // *Глобальні та національні проблеми економіки*. № 22. 2018. С. 811–818.
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України, прийнятий Верховною радою України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <http://search.ligazakon.ua>
9. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
10. Коваленко В.В. Достатність капіталу у забезпеченні стабільного розвитку банків України / В.В. Коваленко // *Стратегічні пріоритети*. № 2(43). 2017. С. 73–80.

REFERENCES:

1. Bortnikov H.P. (2016) Udoskonalennia protsesu rozrobky stratehii rozvytku bankivskoho sektoru Ukrainy/ [Finansy Ukrainy #9] 29–52 P.
2. Vdovenko L.O. (2017) Vysoky riven kapitalizatsii – osnova zmitsnennia bankivskoi systemy Ukrainy [Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktuakni pytannia hauky i praktyky #4] 84–96 P.
3. Mishchenko S.V. (2016) Poiednannia funktsii strategichnoho rozvytku ta antykrizovoho upravlinnia v diialnosti tsentraknykh bankiv [Aktualni problemy ekonomiky #2] 266–272 P.
4. Zvit pro finansovu stabilnist. Available at: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Urainy. Available at: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Melnychuk L.YU. (2015). Dostatnist kapitalu yak kharakterystyka finansovoi stiikosti banku [Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo #1 (78)] 43–49 P.
7. Larionova K.L. (2018). Dostatnist vlasnogo kapitalu bankiv Ukrainy v 2015–2017 rokakh: stan, problemy ta shliakhy vyrishennia [Hlobalni ta natsionalni problem ekonomiky #22] 811–818 P.
8. Pro banky i bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy, pryiniaty Verkhovnou radoyu Ukrainy vid 07.12.2000 #2121-III. Available at: <http://search.ligazakon.ua>
9. Pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini: Instrukttsiia, zatverdzhena postanovoiu Pravlina NBU vid 28.08.2001 #368. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua>
10. Kovalenko V. V. (2017). Dostatnist kapitalu u zabezpechenni stabilnogo rozvytku bankiv Ukrainy [Stratehichni priorytety #2 (43)] 73–80 P.